

HİTİTÇE *huhurtalla*- VE ONUN SUMERCE KARŞILIĞI HAKKINDA

Dr. SEDAT ERKUT

I

Çivi yazılı Boğazköy belgelerinde geçen, bir vücut uzvu olan ^{UZU}*huhur-ti*- için ilk olarak Sayce, RA 24 (1927), s. 123-126'da yayınlanan "The Names of the Parts of the Body in Hittite" adlı makalesinde soru işaretiyle "throat" (=boğaz, gırtlak) anlamını vermiştir ¹. Friedrich sözlüğünde aynı şekilde göstermiştir ². 1957'de Alp tarafından Anatolia II'de yayınlanan "Zu den Körperteilnamen im Hethitischen" adlı geniş çalışmada Sayce'in fikrine karşı bu kelime için "Lufthröhre" (=soluk borusu) anlamını haklı nedenlere dayanarak vermektedir ³. Friedrich bunu bir soru işaretiyle sözlüğünün 2. ekinde vermiştir ⁴. Daha sonra yine Friedrich sözlüğünün 3. ekinde Otten'dan aldığını belirterek *huhurti*- için kesin olarak "Kehle" (=boğaz, gırtlak) anlamını vermiştir ⁵.

Bu arada Sayce ve Otten'in fikirleri doğrultusunda *huhurti*- için "boğaz" yada "gırtlak" anlamını benimseyen araştırmacılar şunlardır:

H. G. Güterbock, Or. NS. (1956), s. 129 : "gorge"

H. Hoffner, RHA 80 (1957), s. 88 : "throat"

H. Berman, The Stem Formation of Hittite Nouns and Adjectives, (1972) s. 14 : "throat"

Söz konusu sözcüğün çok nadir geçen diğer bir yazılışı *huhuhharti*' dir.

¹ A. H. Sayce, RA 24 (1927), s. 124.

² J. Friedrich, HW – Hethitisches Wörterbuch, 1952, s. 71.

³ S. Alp, Anatolia II (1957), s. 14 vd.

⁴ J. Friedrich, HW Erg. 2., 1961, s. 13.

⁵ J. Friedrich, HW Erg. 3., 1966, s. 15.

huḫurti-'nin KUB VII 1 III 3 vd.'da "ağız, dil, *huḫurti-*, yemek borusu" sırasıyla geçmesi ⁶ bilim adamlarının "boğaz, gırtlak" fikrinde ısrarlarına neden olmuştur. Ancak Alp'in fikri göz önünde tutulursa ağız ve dilden sonra gelen iki şeyden biri yemek borusu diğeri *huḫurti-*, yani "soluk borusu" olmalıdır.

Kelimeimiz muhtemelen onomatopoik bir yapıya sahiptir. Gerçekten de insan ağızından biraz sık soluk alırsa söz konusu kelimenin fonetiğine uyan bir ses çıkartmaktadır.

Çiviyazılı Boğazköy belgelerinde sadece üç, Ugarit metinlerinde bir defa geçen *huḫurtalla-* yukarıda sözünü ettiğimiz *huḫurti-*'den *-ala-* son ekiyle türetilmiş nomina instrumenti'dir. Aslında bu ek ile nomina actoris türetilmektedir ⁷ ancak kontext'e göre nomina instrumenti olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

huḫurti-'nin "boğaz, gırtlak" olduğunu savunan bilim adamları doğal olarak *huḫurtalla-* için de "necklace" (=gerdanlık) anlamını kullanıyorlar ⁸. Ancak Hititçede "gerdanlık" konkret'ini karşılayan, vücut uzvu adı olan "*kuttar-*" (=boyun)dan türetilmiş "*kuttanalli-*" (=gerdanlık) bulunmaktadır ⁹.

huḫurtalla-, Boğazköy'den yayınlanmamış ¹⁰ bir envanter metni olan Bo 2853 I'9' da altından, KBo XVIII 170 4' // (KUB XLII 43 öy. 5'-10') da altından, KUB XLII 69 öy. 20'de (metin kırık olduğu için neden yapıldığı belli değildir) geçmektedir. Bu yerler envanter metni niteliğinde olduğundan objenin ne olduğu anlaşılamamaktadır. Ugarit'ten ¹¹ RS 25. 421 öy. 24'te "GI!. DUR₅-aš-ma-aš hu-uḫ-ḫur-ta-al-la-a[š]" şeklinde geçmektedir. Laroche, SL, 85, 444; CAD 16, 203, şipattu maddesini göstererek GI. DUR₅-aš için "bir cins kamyş?" demektedir ¹². İlk sözcüğün analizini

⁶ S. Alp, a.g.e., s. 14 vd.

⁷ J. Friedrich, Hethitisches Elementarbuch, I. Teil, 1960, s. 39; H. Kronasser, Etymologie der hethitischen Sprache, Band I, 1966, s. 176.

⁸ J. Friedrich, Corolla Linguistica, Fs. F. Sommer, 1955, s. 46; H. Hoffner, RHA 80 (1957), s. 61; E. Laroche, UGRITICA V (1968), s. 777; H. Berman, The Stem Formation of Hittite Nouns and Adjectives, 1972, s. 122; S. Koşak, Hitite inventory texts (CTH 241-250), 1982, s. 215.

⁹ Bkz. J. Friedrich, HW, s. 121; S. Alp, a.g.e., s. 16 vd.

¹⁰ Metnin Mainz arşivindeki transkripsiyonunu kullanmama izin veren Prof. H. Otten'a kopyayı görmemi sağlayan Dr. C. Karasu'ya teşekkür ederim.

¹¹ E. Laroche, UGARITICA V (1968), s. 773.

yapmak gerekirse; bilindiği gibi *-ma-* “fakat” anlamına gelen enklitik partikel, *-aš* Nom. c. Sg. enklitik personal pronomen’dır. Bu durumda söz konusu objenin kamıştan yapıldığı açıkça anlaşılmaktadır. Laroche bu metin yerinde *huhurtalla-* için “pandantif” karşılığını kullanmaktadır¹³. Filolojik ve arkeolojik verileri göz önünde tutarak Hititlerin “su kamışından” gerdanlık yada pandantif yapacak ve takacak kadar primitiv oldukları kanısında değiliz. KUB XV 23 öy.’de kelimemiz değişik şekilde ve glossenkeil ile yazılmaktadır. İlgili metin yeri şöyledir:

14. . . . *KI-LU-LU* GUŠKIN

15. < *hu-ua-aš-hu-ua-ar-ta-al-la* [

16. DÛ-mi

14. . . . altın(dan) baş çelengi¹⁴

15. < *huuahhuuartalla* [

16. yapacağım.

Friedrich bu metin yerini “Altın çelenkten gerdanlık” olarak çevirmektedir¹⁵. Fakat bizce böyle çevirmenin zorlayıcı bir nedeni yoktur, “Borudan altın baş çelengi” olarak çevrilebilir.

huhurtalla-’nın arkeolojik karşılığı olabilecek, 2. bin yılına ait pek çok boru şeklinde malzeme mevcuttur. En belirgin örnek olarak Alacahöyük II. mimari tabakasında bulunan boru (Al.c. 342)¹⁶ gösterilebilir.

II

Çiviyazılı metinlerde geçen genel anlamda “boru” olarak adlandırılan¹⁷ *GIŠ/URUDU PISĀN*’ın bilinen, Hititçe fonetik komplementleri ile yazılışları şunlardır:

¹³ E. Laroche, a.g.e., s. 775.

¹⁴ *KİLİLÜ-GİLİM-haršalli* “(başa) takılan çelenk, diadem” için bkz. A. Ünal, Hitit Sarayındaki Entrikalar Hakkında Bir Fal Metni, (KUB XXII 70 – Bo 2011), 1983, s. 82.

¹⁵ Corolla Linguistica, s. 46.

¹⁶ H. Z. Koşay, T.T.K Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı, 1937-1939’daki çalışmalar ve keşiflere ait ilk rapor, 1951, s. 22, Lev. LV (Hafir tarafından bu boruya “sifon” adı verilmektedir).

¹⁷ J. Friedrich, HW, s. 289.

Sg. N.	^{GIS} PISÀN- <i>as̄</i>	KUB XXXIII 54, 10
Sg. A.	PISÀN- <i>an</i>	H.G. § 22 ¹⁸
Sg. D.-L.	^{GIS} PISÀN- <i>li</i>	KUB XX 24 III 3

H. Kronasser bir yanlış okuma sonucu KUB XXIX 4 III 22'nin ilk sözcüğünü Sg. Abl. "^{GIS}PISÀN-*pa-az*" olarak transkribe etmiş¹⁹, Friedrich bunu aynı şekilde sözlüğüne almıştır²⁰. Kronasser sözcüğü *-(a)pa+az* şeklin analiz etmiş *-pa-* gövdeli olduğunu belirtmiştir²¹. Fakat H. Otten, StBoT 17 s. 17'de Kronasser tarafından PISÀN olarak okunan işaretin aslında "*dup*" işareti olduğunu ortaya koymuş ve dolayısıyla sözü edilen yerin "^{GIS}*dup-pa-az*" olarak okunması gerektiğini göstermiştir. Böylece I. kısımda idantifiye etmeye çalıştığımız *huhurtalla-*'ya PISÀN'ın komplementlerinin isim gövdesi olarak uygunluğunu önleyecek tek fiolojik zorluk da ortadan kalmış bulunuyor. H. Otten'da PISÀN'ın Hititçesinin *-l-* gövdeli olduğunu belirterek savımızı kuvvetlendirmektedir²².

SONUÇ

huhurtalla-'nın bilinen tüm çiviyazılı belgelerde sadece dört defa geçmesi indentifikasyonu güçlendirmekle beraber, yukarıda sözünü ettiğimiz bizce geçerli nedenlerle, aksini düşündürecek bir metin yeri çıkmadığı takdirde Hititçe "*huhurtalla-*"—Sumerce "PISÀN"—Türkçe "boru" eşitliğine inanıyoruz.

¹⁸ J. Friedrich, Die hethitischen Gesetze, 1959, s. 66, Talef II § 22.

¹⁹ H. Kronasser, Die Umsiedelung der schwarzen Gottheit: das hethitische Ritual KUB XXIX 4 (Des Ulippi), 1963, s. 22, 53.

²⁰ J. Friedrich, HW Erg. 3., s. 41.

²¹ H. Kronasser, Die Umsiedelung der schwarzen Gottheit: das hethitische Ritual KUB XXIX 4 (des Ulippi), 1963 s. 53.

²² H. Otten, Die Überlieferungen des Telipinu-Mythus, 1942, MVAG 46. Band, 1. Heft, s. 26, 73.